

listopad 2008

„Mange mište pro Čechy“ (Mně je v Čechách dobře): slovenští Romové na českých stavbách

Jan Grill

Abstrakt:

Reportáž z východního Slovenska přibližuje, jak žijí ti, kdo staví české dálnice.

„Mange mište pro Čechy“ (Mně je v Čechách dobře)

Popíjím spolu s Ferim silnou a bohatě slazenou kávu, při níž nesmí chybět cigareta. „Prišiel mi domov dačo porobiť... aj sebe odpočinúť,“ vypráví čtyřicátník Feri. Vrátil se po měsíci a půl, kdy pracoval v České republice, domů na východní Slovensko do vesnice nedaleko Michalovce. Za část výplaty, kterou dostal, už Feri stihnul vymalovat obývací pokoj, něco utratil za pivo a pálenku, když si zašel poklábosit do místní hospody, a část peněz vyhradil na dárky pro vnoučata. „Znáš, že to je dosť ťažká robota a robíš tam furt aj soboty a nedeľa bez voľna... Ale už na budúci týždeň idem nazad. Ta čo? Budem doma sedieť?! A tu roboty nenájdeš keď si cigán ... Však znáš sám aké to tu na východu je,“ popisuje Feri svoje pracovní zkušenosti a zároveň i implicitně vyjadřuje rezignaci nad možností sehnat se stigmatem „cigánství“ legální práci v místě, kde žije. Doma se zastavil pouze na jeden týden, a poté se vydá na další minimálně měsíční pracovní štaci do Čech. Je to cyklus, který již dlouhé roky udává rytmus jeho života. Slovensko - Čechy, Čechy - Slovensko... Tento koloběh byl narušen jen jednou, a to když zkusil své štěstí v Anglii, kde žijí dvě z jeho tří dětí s rodinami. Na otázku, jak se mu tam dařilo, bez velkého rozmyšlení odpovídá: „Už bysom do Anglicka nešiel. Ta čo tam máš? Robíš ako kôň a zaplatíš nájom a nič nenašetríš. Anglicko nie je pre mňa. Mňa je dobre v Čechách. Ja budem furt chodiť na Čechy.“ Jeho žena pak od dřezu s nádobím dodává: „Tak čo tam budeme robiť keď sme tam aj tak stálu robotu nemali?“ Proto se po této několikaměsíční neúspěšné anabázi vrátil k již osvědčenému způsobu obživy zprostředkované místním rómským podnikatelem Valim v Čechách.

Podle oficiálních statistik z května 2008 přichází více než polovina ze 71 591 slovenských občanů žijících na území ČR z pracovních důvodů. Údaje Českého statistického úřadu sice mluví o 30 217 mužích (a 16 468 ženách), kteří nemají trvalý pobyt a z kterých většina

migruje za prací, ale případy nezaregistrované pracovní síly, mezi něž patří i Feri, by tyto oficiální statistiky jistě podstatně zvýšily.

Druhý den už sedím v zánovním a dobře klimatizovaném Volkswagenu Passat spolu s Valim, majitelem firmy *Labol*, pro kterou Feri pracuje. Řítíme se po dálnici směrem na Prahu. Hovor plyne navzdory častému přerušování zvoněním jeho mobilu. Ve zlomcích popisuje své pracovní dny v ČR. Tráví zde vždy tak polovinu týdne. Teď zrovna jede odevzdat fakturu do jedné z největších stavebních firem specializujících se na úpravu dálnic, pro kterou před nedávnem dodělal zakázku ve východních Čechách. Jak sám říká: „Chodím takto hore dole už sedím roků, ale čo zrobím.“ Jeho firma se věnuje úpravám a opravě komunikací, převážně dálnic a kolejí. Během naší cesty se zastavujeme na dálničním úseku, kde jedna z jeho pracovních skupin, tzv. „partii“, sází stromky na přilehlých stráních. Následující přestávku děláme na dalším opravovaném dálničním úseku, kde Vali přátelsky popovídá se známým stavbyvedoucím, čímž zároveň získává tipy na další zakázky. Na otázku, zda jsou v České republice lepší podmínky pro podnikání než na Slovensku, odpovídá pragmaticky: „My robíme všade, kde je robota. Najmä v Čechách, ale už sme robili raz aj v Poľsku a na budúci rok budeme možno mať zakázku aj na Slovensku.“ Orientace na zakázky v ČR jsou však dány především jeho dlouholetými zkušenostmi s prací v této zemi a sociálními kontakty na lidi v této branži. „Já s ním nemám žádnéj problém a je mi jedno, či je to cigán nebo bílej...hlavně, že maká,“ říká o Valim a jeho lidech jeden z vrchních stavbyvedoucích. Předtím než si zřídil firmu, pracoval pro jiného romského podnikatele nejprve jako řadový dělník, až se vypracoval na jednatele firmy. Později se osamostatnil a stal se jeho konkurencí na stejném trhu, ve kterém jsou menší firmy subkontraktovány několika dominantními stavebními společnostmi.

Čechy nebo Anglicko?

Během devadesátých let a počátkem tohoto století byla pracovní, převážně mužská, migrace do ČR jedním z nejobvyklejších zdrojů obživy pro mnohé východoslovenské Romy, kteří jen marně hledali způsob jak uniknout pasti nezaměstnanosti v regionu zmítaném ekonomickou krizí. Nízká kvalifikace umocněná tmavší barvou pleti znamenala pro mnohé zaměstnavatele jasný klíč k propouštění a zároveň výrazně snižovala možnost sehnat práci novou. I dnes platí, že chce-li si někdo přivydělat k sociálním dávkám a neoficiálním způsobům výdělku (jako např. různé „fušky“ či sbírání a prodej železa a bylin) nebo si najít jiný zdroj obživy, odchází často za prací do Čech.

Po vstupu visegrádských zemí do Evropské unie přibyla k této populární variantě migrace jako ekonomické strategii možnost práce v západní Evropě. Pro Romy z východního Slovenska se největším lákadlem stala Velká Británie. Jenže zatímco se v případě migrace do západní Evropy jedná spíše o příležitost pro lidi, kteří disponují sociálními kontakty a nezbytnou finanční hotovostí, možnost pracovat v Čechách se jeví jako výrazně snazší a méně nákladná. Větší či menší pravděpodobnost úspěchu v migrační mobilitě totiž závisí, s ohledem na pojetí sociologie Pierra Bourdieu, na dostupnosti odpovídajícího vstupního

ekonomického kapitálu potřebného k uhrazení nákladů na cestu a zajištění vstupních výloh souvisejících se začátkem života na novém místě. Neméně důležitou roli hraje i akumulace kapitálu kulturního v podobě znalosti jazyka a kapitálu sociálního vyjádřeného propojeností sociálních sítí a kontaktů, které jsou klíčové pro zprostředkování práce.

Větší oblibu pracovní migrace ze SR do ČR lze vysvětlit i z historického hlediska. Tento migrační most sahá hluboko do historie. Mnoho Slováků u nás pracovalo minimálně během socialismu. Osobní kontakty po rozdělení společného státu nejenže nepřestaly fungovat, ale naopak se rozvíjely. Na rozdíl od Velké Británie je tedy práce v ČR usnadněna nejen pocíťovanou kulturní a jazykovou blízkostí, ale také příbuzenskými vazbami překračujícími státní hranice. Právě tyto kontakty bývají i dnes využívány k zprostředkování práce nebo přechodnému ubytování.

Migrační mechanismy

Feri sám už takto pracuje s Valim několik let. Jak sám říká: „U neho mi je dobre. S nikým iným bysom už nerobil!“ Naráží na svou předchozí pracovní zkušenost, kdy několik let pracoval pro jiného rómského podnikatele ze stejné vesnice, který však na rozdíl od jeho současného zaměstnavatele nebyl ani zdaleka tak solidní v jednání se svými zaměstnanci. Přestože u něho většina zaměstnanců pracuje na černo („pro kalo“), nabízí horší platové i pracovní podmínky. Zatímco mzda u Valia se pohybuje kolem 85 SKK na hodinu a Feri si tak za měsíc a týden vydělal něco kolem 20 000 korun, zde jsou platy až o třetinu nižší. „Robil som pred tým u Koršara [tj. druhý Rómský podnikatel v obci - pozn. autora] ... a s ním bysom už nikdy nešiel.... Teraz už s ním robia iba ti najviac chudobní lebo im nič iné nezbyvá,“ říká a dává tím jasně najevo, jak moc tento podnikatel zklamal důvěru svých zaměstnanců. „Poslal dakde robotníky a ani im nezaistil ubytovňu a oni museli spávať dva dni vonka ... aj im kradne hodiny čo robia!“ dodává Feri, který má s Valim vždy zabezpečenou ubytovnu a nemusí se tak o technické zajištění starat. Vzhledem k životním podmínkám na východním Slovensku a pracovním trhu se však stále najde dostatečný počet takových, co se rozhodnou pracovat s podnikateli Koršarova typu i za značně nevýhodných podmínek.

Nicméně i Vali zaměstnává několik, hlavně nezkušených a neosvědčených, pracovníků „na černo“, tj. bez pracovní smlouvy. Zaměstnávání na černo je častým jevem na poli ukrajinsko/slovensko-české pracovní migrace a připočteme-li k tomu i často náročnou a rizikovou práci migrantů, je tato skupina jednou z nejzranitelnějších na českém pracovním trhu. Představa a toužebné očekávání vkládané do pracovní migrace jejími kandidáty se tak může změnit spíše v hořkou zkušenost, při níž si migranti nejenže nevydělají, ale mnozí se vracejí ještě chudší. Někteří si musí půjčit i na cestu zpět domů.

Není to tedy jenom finanční výdělek, co táhne lidi k podnikatelům jako je Vali. Jeho přístup demonstruje velkorysost, se kterou se o své lidi stará. „Je to férový chlap a naozaj sa o nás stará,“ dodává Feri slova chvály na adresu svého zaměstnavatele. Ve většině případů pochází jeho dělníci ze stejné vesnice a okolí jako on sám. Vztahy utužuje na poli mimopracovním.

Každoročně pro své zaměstnance pořádá silvestrovskou zábavu se živou hudbou. Minulý rok před Vánoci, kdy většina z jeho dělníků byla doma odkázaná pouze na sociální dávky, zprostředkoval jejich rodinám zabíječku prasete za velmi výhodnou cenu (kterou jim pak částečně strhnul z první jarní výplaty). V případě neočekávaných finančních obtíží, které mohou výrazně narušit finanční rovnováhu lidí žijících na okraji společnosti, Vali už mnohým svým zaměstnancům pomohl. Vzhledem k znalosti rodinných vazeb a poměrů není neobvyklé, když se na něj manželky obracejí s žádostmi o vyplacení záloh na výplatu, dostanou-li se do finanční tísně (např. pár dní před vyplacením sociálních či mateřských dávek). „Sám dobře vim jaký je to být chudý,“ poznamenává Vali v plynulé češtině k jeho postoji ke svým zaměstnancům.

Vali také sponzoruje různé místní společenské akce, za své zaměstnance příležitostně platí v místní hospodě a je i jedním ze tří romských členů místního obecního zastupitelstva. „Vali toho pre obec urobí skutočne dost,“ vypráví starosta obce Dluhoš a o místních Romech dodává: „Som na väčšinu z nich hrdý. Čo si pamätám, naši Rómovia vždy pracovali... Keď prišli o prácu na Slovensku, išli do Čiech.“ Tato pochvalná slova místního starosty jsou však na východoslovenské poměry spíše výjimkou. A jsou to právě všechna tato gesta a pozornosti, co z Valiho dělají velmi oblíbeného a respektovaného zaměstnavatele či partnera v lokální politice, kterého se svými pracovníky spojuje pouto důvěry a reciprocity. Ne vždy jsou ale vztahy se zaměstnanci ideální. Stává se, že se muž nechá najmout na práci, ale po několika málo dnech odjede z pracovního místa domů anebo si nechá vyplatit zálohu na cestu do Čech a do práce vůbec nedorazí. Těm, co zklamali jeho důvěru, však Vali druhou šanci už nedá.

Pracovní koloběh a život v Čechách

Zaběhlou praxí je, že Vali využije svých kontaktů na získání jednotlivých zakázek. Celý proces mi pak sám popisuje následovně: Na daném místě zajistí a zaplatí ubytovnu. Jeho zaměstnanci pak dostanou zálohu na cestu, kterou ve většině případů absolvují nočním autobusem nebo vlakem. Na domluveném místě čeká tzv. „parták“, který celé partii (pracovní skupině) šéfuje, rozděluje práci a dohlíží na odvedenou kvalitu. Rovněž vypisuje výkazy s odpracovanými hodinami každého dělníka. A právě tohle bývá často předmětem sporů a vykořisťování. Obzvláště problematické je v tomto kontextu tzv. „kradení hodin“, kdy jsou to právě tito partáci, kteří často vědomě snižují počet odpracovaných hodin, což vede ke snížení výplaty (v menší míře se stává, že se hodiny připisují a podnikatel i zaměstnanci tak vydělají více). „Ten podlý vedúci mi kradol hodiny, čo mi odrobil. A to sme robili od rána do večera. Na budúce už si budem musieť dať ako svoje hodiny počítat sám, ale ako keď neznám poriadne ani písať ani čítať,“ stěžuje si Dežo, který pracoval dva měsíce u výše zmiňovaného podnikatele Koršara a vrátil se domů „jen“ s 14 000 SKK (včetně záloh). I když ani jedna z těchto variant není běžnou u Valia, u jiných firem jsou tyto způsoby vědomou strategií provozu.

Parták také koordinuje komunikaci mezi jednotlivými stavbyvedoucími, svými podřízenými a Valim. Vali často osobně navštěvuje jednotlivé místa, kde se pracuje. Partáci jsou již za roky

spolupráce osvědčení a spolehliví kolegové Valia, které k němu často vážou nejen pracovní, ale i rodinná pouta. „Robím s ním takto už od vtedy čo začal podnikat'. Toto by nemohol robiť hoci kto hlúpy - však to aj zodpovednosť taká robota...furt musíš rozprávať zo stavbyvedúcim a popritom merkovať na robotníkov, aby dačo nevystrajali,“ popisuje jeden z partáků Jožko, jehož s Valim pojí nejen léta společné práce, ale i vzdálenější příbuzenské pouto. Mnohé z rómských firem fungují na podobném principu, kdy velkou roli hrají rodinné vazby a vzájemná důvěra.

Práce na cestách není zrovna nejlehčí ekonomickou strategií. Upravovat rozpálené železnice, pracovat na výstavbě dálnic nebo sázet stromky u dálnice často i dvanáct hodin je jednou z nejnáročnějších prací a to obzvlášť v horkých letních měsících či v tuhé zimě. Vezme-li se průměrná mzda kolem 60–90 korun na hodinu, není divu, že je tento sektor zaplňován dělníky ze Slovenska, Ukrajiny či lidmi z chudších vrstev společnosti.

Pracovní den začíná mezi šestou a půl sedmou hodinou ranní a s menší přestávkou na oběd trvá až do šesti, sedmi hodin večer. Každý zaměstnanec dostává týdenní zálohu na diety, cca 1000 Kč. Někteří si vaří jednoduchá a levná jídla typu párků a konzerv na ubytovnách, jiní si zajdou na jídlo do kantýny. K všeobecnému koloritu patří káva, cigarety a nejlevnější limonády z velkoobchodních řetězců zakusované horalkou při krátkých pracovních přestávkách. Svůj volný čas většina mužů tráví na ubytovnách, jen občas si ho zpestří návštěvou hospody, diskotéky nebo baru. Někteří vyhledávají krátká milostná dobrodružství. Jedná se však spíše o ojedinělé výstřelky nežli každodenní skutečnost.

(Ne)bezpečnost shánění práce

Pracovní podmínky, kterým je velká část migrantů vystavena, nepředstavují zrovna procházku růžovým sadem. K získání práce se v podstatě nabízejí dvě možnosti, které v sobě skrývají různá nebezpečí. První možnost nabízí odchod za prací bez předcházejícího osobního kontaktu s osobou či skupinou, která práci zprostředkovává. Práce je pak většinou zajištěna pracovní agenturou nebo přes inzerát. Druhou variantu představuje práce zajištěná přes známého nebo příbuzného, který už „na Čechách robil“ a má tedy už konkrétní zkušenost, většinou dobrou a vhodnou k doporučení. První zmíněná možnost v sobě skrývá asi největší nebezpečí vzhledem k neznalosti fungování tohoto systému. Většina migrantů se neorientuje v pracovním právu a často tak končí v mocenských osidlech pracovních agentur. Vzhledem k převážně negativním zkušenostem migrantů se státními institucemi (např. s policií) a časté práce balancující na pomezí legality a illegality, ani neví, na koho se v případě problému obrátit. Ve většině případů porušení jejich práv se stejně na příslušné státní orgány neobrací. Často se stává, že mnozí z nich po odvedení práce dostanou méně peněz, než jim bylo slíbeno.

Mnohé agentury či zaměstnavatelé také kromě práce samotné nezajišťují ubytování či nevyplácí zálohy, což může způsobit velké finanční potíže migrantům čekajícím na svoji první výplatu. Některé agentury rovněž nedodrží další sliby, na které mnohé migranty nalákaly, a tak se nezřídka stává, že migranti bez řádných pracovních smluv zjistí, že jim byly

z výplaty strženy různé poplatky, o kterých neměli při nástupu do práce ani potuchu, že existují (např. za zprostředkování práce, pracovní oblek, zaškolování do práce, atd.). Všechny tyto důvody tak vedou k velkému procentu těch, kteří se na Slovensko vracejí bez výraznějšího výdělku a často s pocity křivdy. K jejich neúspěchu přispívá i stálá konkurence ukrajinských (a jiných) pracovníků, kteří jsou ochotni pracovat za ještě horších – a to jak finančních, tak pracovních – podmínek než slovenští Romové.

Na druhou stranu si mnozí představitelé pracovních agentur stěžují na pracovní morálku a návyky romských pracovníků. Jak mi v jednom případě sdělil manažer agentury, která zprostředkovává práci v nejmenované pekárně v Ústí nad Labem: „To je ta jejich pracovní morálka ... jednou [do práce – pozn. autora] přišli, jednou nepřišli. Víte, jaké jsme tu pak měli problémy s těmi neomluvenými absencemi...“ Poněkud paradoxní pak bylo i jeho odůvodnění, proč nemohl vyplatit výplatu zaměstnancům, kteří bez systému záloh neměli na zaplacení ubytovny a museli si vypůjčit dokonce i na cestu autobusem na Slovensko týden před termínem výplaty. Poté, co se telefonicky domáhali dodatečného vyplacení výplaty za tři týdny odvedené práce, jim bylo stroze řečeno, že k tomu potřebují mít bankovní účet v ČR nebo přijet osobně pro vyplacení v hotovosti. Vzhledem k tomu, že jejich rodiny na Slovensku však měly stěží na zajištění základních potřeb, náklady spojené s cestou do ČR byly předem vyloučeny. Obecně se tedy dá říci, že práce v ČR je pro rómské pracovní migranty méně riskantní, využívá-li se pro její zprostředkování právě příbuzenských a přátelských sítí založených na vzájemné reciprocitě a důvěře, než-li pracovních agentur.

Dalším zajímavým jevem je srovnání subjektivně pocíťované diskriminace či forem rasismu na Slovensku a v České republice. V tomto se Feri shodne nejen se svým šéfem, ale i s většinou slovenských Romů. „U Vás na Čechách je lepšie!“ konstatují oba jednomyslně. Těžko se zde rozsáhleji zamýšlet nad nějakými objektivnějšími důvody podkládajícími tuto představu. Mezi východoslovenskými Romy je tato obecně rozšířená reprezentace životních podmínek hluboce zakořeněna: „V Čechách niet ako na Slovensku. Tu sú gadžove naučení žiť kolem cigánov!“ Vali tuto představu stroze potvrzuje prohlášením, že za celou dobu svého podnikání se s žádnými otevřenými formami rasismu nesetkal. Podobně hovoří i Petr, jeden z Valiho *partáků*, který si vzpomene pouze na jeden takový případ: „Väčšinu tu všetci robíme rovnako. Nerobia tu medzi nami žiadne rozdiely. Aj keď bol tu raz takí jeden, čo nám nadával do čiernych hub. Ale došiel som za stavbyvedúcim a ten už sa postaral, aby sa toto už viackrát nestalo.“

Identity v pohybu

Podle některých autorů se migranti během svého pracovního pobytu záměrně distancují od svého přechodného okolí a zájmů vázaných lokálně na místo pobytu a soustředí se pouze na vydělávání peněz. Například Michael Piore ve své knize *Birds of Passage* popisuje migranty jako „skupinu lidí oddělených od sociálního prostředí, operujících mimo jeho tlaky a zábrany, pracujících zcela pro peníze.“ Jejich sociálním identitám tak v jeho pojetí lze porozumět pouze ve vztahu k jejich domovu, kde se realizují, s prací nabyté peníze různě investují a

zvyšují si svůj sociální status. „Vím, že tu dělaj nějaký cikáni ze Slovenska, ale co sou zač vůbec nevím,“ popisuje mi jeden postarší pán v městě, kde celá partie pracuje, a ilustruje tak jistou izolovanost migrantů, kteří s místními přicházejí do kontaktu zřídka a to většinou na ubytovně, v obchodě nebo v hospodě.

Pracovní migraci však nelze chápat pouze jako ekonomickou záležitost vedenou racionálním kalkulem jak přijít k penězům, jak se o ní často píše v médiích, ale i jako sociální aktivitu, která má důležité dopady na sociální identity migrantů. Na první pohled migranti příliš neinvestují do míst či do vazeb na lokální komunity, kde pracují (ani materiálně ani emocionálně). Jakmile však nahlédneme pod povrch, objevíme mnohem dynamičtější změny v chování a vnímání sebe sama, které umožňují pochopit sociální podmínky migrace a její potenciál pro změnu. Právě migrační proces je totiž konstitutivní pro budování specifických forem sociálních a genderových identit. Nejsou to tedy pouze peníze, které migrant přináší domů. Je to i pocit seberealizace a sebeúcty coby úspěšné hlavy rodiny a chleboďárce zajišťujícího hlavní příjem peněz. „To už záležia aj na tom kto je aký človek. Kto zná robiť a chce sa postarať, tak ide do Čech alebo do Anglicka. Všetak to je aj pocit uspokojenie keď môžeš domov doniesť peniaze manželke a deťom, aby sa mali dobre. Lebo z tých dávok tu skutočne nevyžiješ,“ líčí Iko, který v ČR dlouhé roky pracoval, nyní je v důchodu a občas si přivydělává na stavbách v rodné vesnici. V případě neúspěchu pochopitelně migranta naopak tíží pocit osobního selhání, zrady, podvodu a bezmoci. Další důležitou roli hraje dlouhodobé odloučení mužů od zbytku své rodiny na Slovensku, které může transformovat rodinné vazby a role, stejně tak jako i každodenní rytmus.

Navracejícího se migranta odlišuje od ostatní lokální společnosti v případě úspěchu jeho vyšší příjem a následné investice. Velká část výdělku sice obdobně jako v případě sociálních dávek připadne ženě a rodině na jídlo, nemalá část peněz však bývá investována do nezbytného „ukázání se“. Jedná se o opravy domu, koupí sekačky a podobně. Důležitou roli hraje i návštěva místního baru spolu s kamarády. Zážitky z pracovních štací se stávají častými tématy na vyprávění příběhů u piva. A tak si Feri, kterého by místní před odchodem do Čech v hospodě jen málokdy zahlédli, může po návratu z práce dovolit pozvat ostatní. Získává tak *respekt* a *uznání druhých*. Uznají ho jako člověka, který „něco dokázal“ a umí se o sebe a své blízké postarat, i když za cenu jeho dlouhodobé absence.

Práce a čas strávený v ČR se rovněž stává referenčním rámcem pro mnohé, kteří si prošli tímto obdobím odloučení od domova. Migrační zkušenosti, smutné i veselé, jsou častým tématem diskusí doma na Slovensku a vybavují migranty určitým sociálním statutem, který se zároveň stává mýtickým lákadlem pro mnohé mladé kandidáty na migraci. S mírnou nadsázkou lze také říci, že se práce v ČR pro mnohé mladé muže stává podobným přechodovým rituálem, jakým byla pro generace jejich otců povinná vojenská služba. Vzpomínky na „vojnu na Čechách“ většinu z nich stále naplňují převážně nostalgickými pocity. Práce v ČR je však chápána odlišně – jako „utrpení a oběť“, kterou musí muž podstoupit, opustit rodinu a těžkou prací vydělat peníze. Migrační zkušenost ale zahrnuje nejen zkušenosti fyzické práce a výdělku. Je to prostorové, ale i symbolické odloučení od

důvěrně známého prostředí a nabytí nových zkušeností často spojených s formováním maskulinní identity. Zahrnuje v sobě nudu i dobrodružství, každodennost těžké práce i neobvyklé příhody v prostředí značně odlišném od domova s následným návratem domů. A je to právě pocit osamostatnění se a také toho, že se stává strůjcem vlastního osudu, uspěje-li v této migrační sázce. Už to nejsou různé formy nerovných závislostí (od pasti úžery,¹ až po práci na fuškách, kde jsou vystaveni na milost či nemilost svým neformálním chleboďárcům za často minimální výdělek), které určují život romských migrantů, ale v případě úspěchu oni sami mohou měnit své okolnosti spíše, než aby tyto měnily je. Tuto proměnu může demonstrovat menší zlepšení materiálních podmínek v bytě, který Feri například vymaloval, ale i třeba možnost pozvat kamaráda na pivo.

Autor je doktorandem na St Andrews University.

Reportáž vznikla v rámci projektu "Czech Made?" Multikulturního centra Praha za podpory Evropské komise a vyšla v kulturním týdeníku A2 (40/2008).

Reportáž se stala podkladem jednoho z komiksů připravované výstavy "CZECH MADE? Výstava komiksů o práci cizinců", která bude k vidění během jara 2009 v Praze, Brně, Ostravě a na půdě Evropského parlamentu ve Štrasburku.

¹ Právě závislost na úžerníkovi (lichváři), ze které se nejde vymanit, je velmi typická. U fušek, což bývají poměrně namáhavé práce, někdy označované také jako „melouchy“, dochází často k vyplacení menší než slibované částky. Vzhledem k neoficiální dohodě se ale pracovník nemůže bránit a často tak bývá určitým způsobem vykořisťován.